

**Západočeská univerzita v Plzni**

**Fakulta filozofická**

**Bakalářská práce**

**Obraz Petrohradu v literatuře a umění**

**Dominika Hlavínová**

**Západočeská univerzita v Plzni**

**Fakulta filozofická**

Katedra germanistiky a slavistiky

**Studijní program Filologie**

**Studijní obor Cizí jazyky pro komerční praxi**

**Kombinace angličtina – ruština**

**Bakalářská práce**

**Obraz Petrohradu v literatuře a umění**

**Dominika Hlavínová**

*Vedoucí práce:*

Mgr. Bohuslava Němcová, Ph.D.

Katedra germanistiky a slavistiky

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2018

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2018

.....

Poděkování:

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Bohuslavě Němcové, Ph.D. za její vedení, rady, připomínky a čas, který mi věnovala.

## Obsah

1	Úvod .....	6
2	Zakladatel Petrohradu – car Petr I. Veliký .....	8
3	Založení Petrohradu.....	11
3.1	Měděný jezdec .....	11
3.2	Poltava .....	14
4	Budování Petrohradu .....	17
5	Život šlechty v Petrohradu.....	20
5.1	Evžen Oněgin.....	21
5.2	Vojna a mír .....	23
5.3	Anna Karenina .....	24
6	Odvrácená tvář Petrohradu .....	26
6.1	Revizor.....	27
6.2	Petrohradské povídky .....	28
6.3	Chudí lidé.....	31
6.4	Zločin a trest .....	32
7	Poezie z pera básnířky .....	34
8	Umění .....	35
8.1	Státní Ermitáž .....	37
8.1.1	Expozice.....	38
8.2	Jezdecká socha Petra I. ....	41
9	Závěr.....	42
	Seznam použité literatury a zdrojů .....	43
	Resumé .....	46
	Резюме .....	47
	Přílohy .....	48

# 1 Úvod

Petrohrad bývá často označován jako „Benátky severu“ nebo „Okno do Evropy“. Někdejší hlavní město carského Ruska a nyní druhé největší město Ruska, vystavěné v deltě řeky Něvy, je ukázkou velkolepé architektury, obrovské moci a síly v rukou člověka. Hlavním cílem bakalářské práce je seznámit čtenáře s obrazem Petrohradu v ruské literatuře a umění. Zpracováním tématu se zabývali už například A. M. Turkov, M.A. Kristenko, N. I. Jakušin nebo D. S. Lichačov.

Úvodní část bakalářské práce je věnována výstavbě samotného Petrohradu, tak jak si ho vysnil a vybudoval jeho zakladatel Petr I. Veliký, i samotnému Petru I., jeho životu a zásadním událostem, které ho ovlivnily.

V další části se práce zaměřuje na literární díla především z 18. a 19. století, která v Petrohradu vznikala a díky nimž si i nyní můžeme město představit takové, jaké bylo v minulosti. Většina významných ruských autorů, jako jsou Alexandr Sergejevič Puškin, Fjodor Michajlovič Dostojevskij nebo Lev Nikolajevič Tolstoj, zde žila a tvořila, proto je v této práci popsán i jejich život a způsob, jakým byli s Petrohradem propojeni. Do Petrohradu zasadili příběhy svých románů a verše básní. Petrohrad byl v těchto dobách rozdělen na dvě části. Oblast Zimního paláce a Letních zahrad patřila šlechtě, průplavy oddělené Senné náměstí a jeho okolí obývali prostí lidé. Každý z odlišných životů znázorňuje několik vybraných literárních děl. Ukázky z literárních děl doplňují každou kapitolu a přináší tak věcný pohled na konkrétní dobu, kdy díla vznikala.

Dále práce přibližuje čtenáři vývoj umění v Petrohradu a uvádí několik vybraných ruských malířů, jako jsou F. A. Zubov, S. F. Ščedrin, K. Kollman, V. S. Sadovnikov, a zmiňuje jejich výtvarná díla, na kterých je zobrazován Petrohrad, významné památky nebo všední život obyvatel. Podkapitola o Ermitáži, jež je se svými sbírkami předmětů ukázkou ruské kultury, popisuje výstavbu jednotlivých částí a objasňuje, jak vznikla největší sbírka nejen ruského umění v Petrohradu. Expozice Ermitáže s názvem Kolekce ruského umění 18. až 20. století zahrnuje obrazy s vyobrazením Petrohradu především zahraničních (K. F. Knappe, B. Patersen, J. G. Mayr), ale i ruských umělců (V. T. Aleksejevič, D. G. Levickij) a opět představuje některá jejich díla. Práci uzavírá podkapitola o jezdecké soše Petra I. Velikého známé jako Měděný jezdec – symbol Petrohradu.

Téma bakalářské práce jsem si vybrala v souvislosti s návštěvou Petrohradu, která mě ovlivnila do takové míry, že jsem se rozhodla se s historií tohoto města blíže seznámit a ponořit se do doby, kdy Petrohrad vznikl, a zjistit něco nejen o slavných obdobích tohoto města, nýbrž také o jeho temnějších časech.

## 2 Zakladatel Petrohradu – car Petr I. Veliký

Petr I. byl jedním z největších a zároveň nejobávanějších ruských carů a jeho život je podrobně zpracován v životopisné knize, která sestává z pěti částí a nese název Petr Veliký: Život a svět (Massie, 2006, 15-198).

Je nutné podotknout, že doba, kdy hlavním městem Ruska byla Moskva, je velice odlišná od doby, kdy se vlády chopil Petr. I, přesunul centrum dění do nově založeného města Petrohradu a začal ho přizpůsobovat evropským způsobům. Významné okamžiky carova života, hlavně cesty po Evropě, ale také vztahy s rodinou, ovlivnily jeho rozhodování a činy.

Za doby vlády cara Alexeje Michajloviče (1645-1676) docházelo ke změnám, které v Rusku předznamenávaly nástup nové doby. Otec Petra I. Velikého ctil náboženství, dbal na to, aby se lidé oblékali přiměřeně, jeho život byl střídavý a byly zakázány neřesti, ke kterým v té době patřilo např. i kouření tabáku nebo bruslení. Už v roce 1672, kdy se narodil budoucí car Petr, však žilo v tehdejší Moskvě několik tisíc cizinců, překládaly se zde knihy z cizích jazyků a Evropa ovlivňovala jak způsob života ve vládnoucích vrstvách, tak pluky tvořící carské vojsko.

Čím dál více docházelo ke konfrontacím, ať už vojenským, obchodním, technickým či kulturním a jejich následkem se hranice Ruska posouvala stále více na západ. Porovnávání pravoslavného Ruska s katolickou nebo pravoslavnou Evropou bylo sice mnohými považováno za svatokrádež, ale nakonec zvítězil budoucí zájem říše nad tradicí.

1

Do tohoto období „doznívajícího ruského středověku“ se narodil čtrnáctý syn tehdejšího cara – carevič Petr. Bylo to roku 30. května 1780. Již od počátku měl největší šanci stát se budoucím panovníkem říše. Jenomže když byly Petrovi čtyři roky, jeho otec zemřel a nástupcem se stal Petrův nevlastní bratr Fjodor. Tím naděje Petra na následnictví trůnu poněkud poklesly.

Carevičův učitel měl mimo tradiční výuky psaní, čtení, učení náboženských textů a náboženského zpěvu zálibu v historii. Petr se tak dozvěděl mnoho poutavých historek o činech carů. Nelze vyloučit, že právě to pravděpodobně zasel semínko pro chápání způsobu vlády a spojitě pokračování mocenské snahy jeho předchůdců. Především se ale

---

<sup>1</sup> Švankmajer 2008: 75-78



carevič vzdělával sám, učil se všemu, co měl možnost poznat. Zajímal se o mechaniku, geometrii a matematiku, ale také o dělostřelbu a vědu o opevněních. Co neovládal, byla gramatika, psal foneticky, používal často holandská a německá slovíčka, která psal střídavě azbukou a latinkou.

Po smrti cara Fjodora Alexejeviče a smrti jeho jediného syna Ilji (1681) a po povstání střelců z roku 1682 se země dostala do ojedinělé situace. Tehdy desetiletý Petr společně s jeho bratrem Ivanem usedli na trůn. Rusko tak mělo vládce dva. Ve skutečnosti však ani jeden z nich neměl žádné pravomoci a vládu řídila Petrova nevlastní sestra Sofie (1657-1704). Car se účastnil pouze oficialit, poté musel moskevský Kreml opustit a vrátit se ke své matce do vsi Preobraženskoje. Neměl tak možnost se seznámit blíže s vládní situací a soustředil se alespoň na vojenskou školu. Nemilost regentky Sofie a zmíněné okolnosti způsobily, že se Petr nadobro odtrhl od staré ruské tradice, do Kremle se vracel jen v nevyhnutelných případech a Moskva pro něj přestala být domovem.

V lednu roku 1689 se Petr na popud své matky oženil s Jevdokijí Fjodorovnou Lopuchinovou a dal tak najevo svoji dospělost. Podporu mu projeví velmoži, patriarcha, a nakonec i střelci, a carevna-regentka Sofie se tak musela vzdát vlády. Na trůn usedl Petr opět společně se svým bratrem Ivanem, který byl ale tak nemocný, že se do vládních záležitostí nikdy nevměšoval. Ani Petr se o ně ale ještě nezajímal, účastnil se různých cvičení a plaveb po Severním moři, neměl rád formality a považoval se za vojáka. Po narození syna Alexeje jeho první manželství skončilo rozvodem.

V průběhu Azovských tažení, carova první skutečného boje a zároveň jeho prvního vítězství, zemřel Petrův bratr a Petr I. se tak stal jediným samostatným vládcem ruské říše. K dobytí Azova bylo potřeba zkušených evropských důstojníků a odborníků, a proto se Petr I. osobně vydal s poselstvem na společnou cestu do Evropy. Tento čin mu byl dokonce vytýkán a byl označován obyvateli Ruska i vyššími světskými a církevními kruhy za kacíře, obklopujícího se cizinci.<sup>2</sup>

Carovi učarovalo především Nizozemí, kde se naučil holandštinu a nechal se zaměstnat v loděnici, aby se dozvěděl více o stavbě lodí. Jak již bylo uvedeno výše, car se rád učil novým věcem, a tak po jeho cestách po Evropě navštěvoval také např. botanické zahrady, různé dílny, mlýny a začal se věnovat anatomii.

---

<sup>2</sup> Švankmajer 2008: 85-102

Nakonec se Petr I. vydal do Anglie a tehdejšího největšího a nejmodernějšího města Západní Evropy – do Londýna. Všiml si všeho, co by mohl využít po svém návratu do rodné vlasti. Car navštívil i Vídeň, kde vyjednával s císařem Leopoldem I. o míru s Tureckem. Měl navštívit i Benátky, ale kvůli zprávě o povstání střelců, kteří táhli na Moskvu, se musel vrátit zpět do Ruska. Cestou se zastavil v Polsku, kde s polským králem a saským kurfiřtem Augustem II. jednal o tažení proti Švédsku.

Ačkoliv se může zdát, že byl Petr I. ovlivněn evropskou civilizací, cílem jeho cest nebylo poevropštění Ruska z hlediska formy vlády – Petr I. byl samoděržavný car, veškerá moc se soustřeďovala v jeho rukách, a to nemínil měnit. Z cest po Západní Evropě si car přivezl hlavně vědomosti o stavbě lodí, plachty, nové zbraně, kompas, dalekohledy, tisíce řemeslníků a námořníků, znalosti o budování vojska podle evropského vzoru a technické a jiné vymoženosti, které výrazně napomohly rozmachu země. Také se seznámil s životem v cizích zemích, se kterými se Rusko dostávalo stále častěji do styku, a tamějšími způsoby.

### 3 Založení Petrohradu

K samotnému založení Petrohradu se váží dvě poemy. Jejich autorem je Alexandr Sergejevič Puškin (1799-1837), nejvýznamnější představitel ruské klasické literatury. V jeho dílech se poprvé objevila všechna významná témata a všestrannost mu umožnila přispívat k literárním druhům jako jsou lyrika, epika a drama.

Největší význam na Puškinovu tvorbu mělo jeho studium v Carském sele, tehdejším lyceu, připravujícím budoucí vysoké státní úředníky. Strávil zde téměř sedm let, na místě ležícím jen 25 km jižně od Petrohradu. Po absolvování lycea v roce 1817 začal pracovat v kolegiu zahraničních věcí v Petrohradě. Jeho bohémský život, a především psaní krátkých ironických básní o politice a výpady proti vládě byly důvodem pro jeho vyhoštění z Petrohradu (1820). Do Petrohradu se po mnohých těžkostech mohl vrátit až v roce 1831, a to natrvalo.<sup>3</sup>

#### 3.1 Měděný jezdec

První poemu Měděný jezdec (Медный всадник) napsal Puškin v roce 1833. Jedná se spíše o filozoficky zaměřenou poemu, v jejímž prologu Puškin oslavuje Petra I., jeho cílevědomost a odvahu. Popisuje události, které vedly Petra I. k tomu, že si vybral pro založení Petrohradu severozápadní část Ruska. Zároveň opěvuje i krásu Petrohradu, vyjadřuje svoji osobní lásku k severskému klenotu, stesk po Petrohradu, když musel zůstat ve vyhnanství, obdiv k rušnému a mnohotvárnému životu:

*„Mám rád tvou krásu v přísném stylu,  
Petrovo dílo, mám tě rád,  
žulové břehy, kde svou sílu,  
rozlévá něvský majestát,  
kované mřížový tvých parků,  
příznačný soumrak nocí tvých,  
kdy bez měsíce bez oharků  
jakoby svítá v pokojích  
a můžu psát a číst v tom svitu [...]“<sup>4</sup>*

*«Люблю тебя, Петра творенье,  
Люблю твой строгий, стройный вид,  
Невы державное течение,  
Береговой ее гранит,  
Твоих оград узор чугунный,  
Твоих задумчивых ночей  
Прозрачный сумрак, блеск безлунный,  
Когда я в комнате моей  
Пишу, читаю без лампы. [...]»<sup>5</sup>*

<sup>3</sup> Pospelov/Šabliovskij/Zerčaninov 1947: 188

<sup>4</sup> Puškin 1976: 58

<sup>5</sup> Puškin 1946: 234

V samotné poemě ale Puškin popisuje Petra I. spíše jako krutého samovládcce a přirovnává ho právě k Měděnému jezdcí – jeho jezdecké soše pronásledující hlavního hrdinu zchudlého šlechtice Jevgenije v době velké povodně, která Petrohrad opravdu postihla v roce 1824. Jevgenij se obává o svoji milovanou Parašu, takže když voda konečně opadne, vydává se ji hledat. Nalézá však jen prázdné místo, kde domek stával. Jevgenij ztrácí svůj smysl života a bezcílně se potlouká ulicemi Petrohradu, až narazí na Měděného jezdce a obviňuje ho ze svého neštěstí. Puškin touto poemou chtěl vyjádřit základní problém existence lidstva, a to rozpor mezi dlouhodobými potřebami státu a bezprostředními potřebami prostých lidí.

Jak bylo uvedeno výše, Petr I. se po návratu z Evropy rozhodl vytvořit z Ruska evropskou velmoc. V té době mělo Rusko pouze jeden přístav – Archangelsk, který ležel na severu země a v zimě zamrzal. Bylo potřeba zabezpečit cestu na Západ přes Baltské moře ovládané Švédy. Proto Rusko v srpnu 1700 vstoupilo do války o baltské pobřeží, do kterého byly přímo či nepřímo zataženy všechny severní i další evropské země.<sup>6</sup>

První verš Puškinovy básně odkazuje na úplný začátek, kdy Petr I. hledal místo, kde by mohl postavit pevnost nápomocnou v Severní válce proti Švédům:

*„Na břehu nedozírných vod  
stál jezdec, do dálky se díval  
a přemýšlel...“<sup>7</sup>*

*«На берегу пустынных волн  
Стоял он, дум великих полн,  
И вдаль глядел.»<sup>8</sup>*

Protože Petr I. miloval moře, otevřené krajiny a oblohu, vybral si pro stavbu právě ústí řeky Něvy, která pro něj představovala naději. Seskočil zde z koně a prohlásil: *«Здесь быть городу.»<sup>9</sup>*

Severní válka se Švédskem znamenala pro Petra I. v prvních chvílích porážku. Především v neúspěšném pokusu dobýt Narvu, kterou již ve snaze získat baltské pobřeží dobyl i Ivan Hrozný, ale po několika letech ji ztratil. Situace se ale obrátila v dalších bitvách ve prospěch ruských vojsk.

Petr I. získal území v ižorském kraji, kde se v místech tehdejší švédské pevnosti Nienšance rozhodl postavit svoje sídelní město. 1. května 1703 byla zmíněná pevnost

---

<sup>6</sup> Švankmajer 2008: 184

<sup>7</sup> Puškin 1966: 56

<sup>8</sup> Puškin 1946: 233

<sup>9</sup> Sololjev 1871: 1270

dobyta a srovnána se zemí. 16. května 1703 na tomto místě byla zahájena stavba Petrohradu.

*„Car si velí:*

*Tady já město postavím,*

*jež bude hrozbou nepříteli,*

*sousedů, Švédům vrtkavým.“<sup>10</sup>*

*«И думал он:*

*Отсель грозить мы будем шведу,*

*Здесь будет город заложен*

*На зло надменному соседу.»<sup>11</sup>*

Petrohradská metropole vyrostla na místě spletitých ostrůvků v močálovitém ústí řeky Něvy, která často vytékala ze svých břehů. Po krátkých čtyřech měsících byla dokončena stavba Petropavlovské pevnosti. Na stavbě pevnosti pracovalo tisíce branců, využívajíc převážně svoji vlastní sílu nebo jen primitivní nástroje.<sup>12</sup>

Nehostinná krajina, do které se do té doby odvážila jen divá zvěř a pár neohrožených rybářů, se proměnila ve staveniště. Na 250 tisíc nevolníků a vojáků pracovalo dnem i nocí, aby pokáceli lesy a postavili průplavy a mohlo tak vyrůst město na vodě a z dovezeného kamene.

*„[...] otevřem okno do Evropy,*

*to je zde dáno přírodou.“<sup>13</sup>*

*«Природой здесь нам суждено*

*В Европу прорубить окно [...]»<sup>14</sup>*

Při cestách po Evropě se Petr I. pro stavbu kanálů a nábřeží inspiroval v Amsterdamu, který ho uchvátil, a Benátkami, které kvůli povstání střelců v Rusku sice nenavštívil, ale znal je z knih a obrazů. V poemě je také zmíněno, že: „*Něva je v žule jako z kovu,*“<sup>15</sup> kameny pro stavbu nechal Petr I. totiž dopravit do Petrohradu především po Něvě z míst, jako je Finsko (právě žula), Švédsko (gabro, porfyr), ale i z Polska a Německa (pískovec) a Itálie (mramor, travertin).

Petrohrad vznikl za kombinace architektonických slohů, výrazně se lišil od Moskvy a jejích pestrobarevných cibulovitých kupolí. Petrohradské chrámy, které vyrostly na březích Něvy, byly směsicí stylů z hlavních evropských měst, které Petr I. navštívil při

---

<sup>10</sup> Puškin 1976: 57.

<sup>11</sup> Puškin 1946: 233.

<sup>12</sup> Figes 2004: 33

<sup>13</sup> Puškin 1976: 57

<sup>14</sup> Puškin 1946: 233

<sup>15</sup> Puškin 1976: 57

svých cestách po Evropě a odkud si vozil architektury, řemeslníky, umělce i návrháře nábytku.

„[...] no zkrátka Petrohrad je nový,  
má, srovnán s Moskvou, vyšší zář.  
Tak hasne purpur carské vdovy,  
když v lesku vejde mladý car.“<sup>16</sup>

«И перед младшею столицей  
Померкла старая Москва,  
Как перед новою царицей  
Порфиноносная вдова.»<sup>17</sup>

Petr I. a stejně tak evropští návštěvníci připodobnili stavbu Petrohradu ke stavbě divadelní scény. Již bylo zmíněno, že Petr I. se nerad zdržoval v stísněném moskevském Kremlu, který byl od Evropy odkloněn. Představa Petrohradu byla zanechat za sebou středověkou Moskevskou Rus, její zvyky a nadřazenost církve a vstoupit do moderního Petrohradu – okna do Evropy, jak mu bylo přezdíváno. Proto byl Petrohrad postaven na vodě, s širokými a nízkými domy a za volnosti, která byla dána architektům a mohly tak vznikat kolosální stavby.<sup>18</sup>

### 3.2 Poltava

Vhled na rozhodující bitvu o baltské pobřeží přináší historická poema z Puškinova posledního období jeho tvorby. Poema nese stejný název jako místo, kde se Petr I. utkal se švédským králem Karlem XII. (1709) a kde porazil švédská vojska – Poltava (Полтава, 1709). Na rozdíl od spíše výpravného Měděného jezdce se poema snaží zachovat historický kontext, a to jak v událostech, tak i ve faktech.

„Byloť to v oné smutné době,  
Kdy juná Rus, co mladé robě  
K zápasům síly napínala,  
S Petrovým duchem rostla, zrála.“<sup>19</sup>

«Была та смутная пора,  
Когда Россия молодая,  
В бореньях силы напрягая,  
Мужала с гением Петра»<sup>20</sup>

V průběhu Severní války nebylo jasné, jaké území si Rusko udrží, ale Petrohradu se Petr I. nemínil vzdát. Dne 27. června 1709 došlo k bitvě u Poltavy. Boje se Švédy pokračovaly

---

<sup>16</sup> Puškin 1976: 57

<sup>17</sup> Puškin 1946: 234

<sup>18</sup> Figes 2004: 37

<sup>19</sup> Puškin 1976: 124

<sup>20</sup> Puškin 1946: 187-188

ještě dvanáct let poté, ale bitva u Poltavy na severovýchodě Ukrajiny již rozhodla, že ižorská oblast bude náležet Petru I. V den, kdy porazil švédského krále Karla XII., napsal: „Nyní je již definitivně položen s pomocí boží základní kámen Petrohradu.“<sup>21</sup>

Příběh poemy Poltava spočívá v tom, že se do hetmana Mazepy zamiluje dcera jeho přítele Kočuby. Kočuba ze msty upozorní Petra I. na Mazepovy plány se Švédy, ve kterých se snaží odtrhnout Ukrajinu od Ruska. Okolnosti příběhu mohou být příkrášleny, ale skutečná podstata tkví v tom, že Mazepa opravdu osnoval se Švédy tajné plány.

„Mazepa trvá v předsevzetí stálém.

On záměr svůj vždy utrzuje,

On s hrdopyšným švédským králem

Své tajné pikle neustále kuje“<sup>22</sup>.

«Вождю Украйны не мешаает.

Твердея в умысле своем,

Он с гордым шведским королем

Свои сношенья продолжает.»<sup>23</sup>

Car do hetmana Mazepy vkládal svoji důvěru, ten se ale rozhodl přidat na stranu pro něj silnější a podnítit na Ukrajině povstání proti Rusku. Tento pokus mu nevyšel, nebylo to však proto, že na Ukrajině byla carská moc obdivována, ale proto, že ukrajinský lid Mazepův útisk nenáviděl a byl pro něj horší než závislost na Rusku.

„Však vítězství se blíží hodina!

Hurá! Hoj Švédi již již klesají,

Ó krásný den! Ó slavná vidina!“<sup>24</sup>

Но близок, близок миг победы.

Ура! Мы ломим; гнутся шведы.

О славный час! О славный вид!»<sup>25</sup>

Na pozadí tragického příběhu hetmana Mazepy Puškin ukazuje skutečnou podobu tehdejší doby. Kočubova dcera Marie je například přirovnávána ke kráse kyjevských vrchů a nádheře ukrajinské noci a poema tak vytváří ráz ukrajinské krajiny, ve které se bitva odehrála.<sup>26</sup>

Stejně tak Puškin vyobrazuje Petrovo vítězství a zároveň oslavuje i jeho válečné a státní úspěchy.

---

<sup>21</sup> Švankmajer 2008: 129

<sup>22</sup> Bendl 1859: 157

<sup>23</sup> Puškin 1946: 215

<sup>24</sup> Bendl 1859: 167

<sup>25</sup> Puškin 1946: 223

<sup>26</sup> Parolek/Honzík 1977: 117

*„V občanství severní své děržavy  
I u válečném slavném losu svém  
Jsi's pomník, mocný reku Poltavy,  
Zbudoval ve národě ohromném.“<sup>27</sup>*

*«В гражданстве северной державы,  
В ее воинственной судьбе,  
Лишь ты воздвиг, герой Полтавы,  
Огромный памятник себе.»<sup>28</sup>*

Bitva u Poltavy trvala krátce, pouhé dvě hodiny. Hlavně díky přičinění generála Alexandra Daniloviče Menšikova (1673-1729) bitva skončila porážkou švédských vojsk a vítězství umožnilo Petru I. ještě více rozvinout aktivitu carského impéria, a to právě i stavbou nového sídelního města – Petrohradu. Rusko po Švédsku převzalo místo severské velmoci.<sup>29</sup>

---

<sup>27</sup> Bendl 1859: 172

<sup>28</sup> Puškin 1946: 228

<sup>29</sup> Švankmajer 2008: 126.



## 4 Budování Petrohradu

Podle jedné finské legendy postavil Petr I. celé město vysoko na obloze a pak ho snesl na bažiny řeky Něvy. Jedině tak lze podle této báje vysvětlit, že v tak nehostinném prostředí mohlo vzniknout velkolepé město.

*«Санкт-Петербург не мог быть построен на таком топком, гибельном, проклятом Богом болоте известными в то время способами строительства. Он бы просто утонул по частям. И поэтому его целиком возвели на небе и затем осторожно и тоже целиком опустили на землю».*<sup>30</sup>

Stavba naplno započala po bitvě u Poltavy a po dobytí Rigy a Vyborgu (1709) a během padesáti let se nezastavila. Její průběh je popisován v knize Architektura Leningrada (Piljavskij, 1953) a v již zmíněné knize Petr Veliký: Život a svět (Massie, 2006, 559-569).

I přesto, že Petr I. býval někdy vzdálen z Petrohradu až na několik měsíců kvůli bojům o další území nebo kvůli svým dalším pobytům v Evropě, vždy se zajímal, jak pokračuje stavba paláců, budování nábřeží, kopání kanálů a zakládání zahrad. Generál Alexandr Menšikov se stal carovým zástupcem a řídil stavbu města za jeho nepřítomnosti. V roce 1712 Petr I. přestěhoval carský dvůr i vládní úřady z Moskvy do Petrohradu Petrohrad se tak stal do roku 1917 hlavním městem ruské říše.

Nejdříve bylo potřeba postavit opevnění a pevnost, která by bránila případným nájezdům ze strany Švédů. Na Zaječím ostrově (Заячий остров) tak vznikla Petropavlovská pevnost<sup>31</sup> (Петропавловская крепость), která se zachovala dodnes.

Jako první dům, deset dní od založení pevnosti, byl na Březovém ostrově postaven dřevěný srub o třech místnostech pro Petra I. Březový ostrov byl následně přejmenován na Petrohradský. Zde, pár metrů východně od Petropavlovské pevnosti, leželo centrum města. Jeho dominantou se stal chrám Nejsvětější trojice (Троицкий собор).

Okolo náměstí pak byly rozmístěny budovy jako např. státní kancléřství, vládní tiskárna a městská nemocnice a také kamenné domy významných státníků, kancléře Šafirova, knížete Ivana Buturlina, Nikity Zotova a gubernátora Sibíře knížete Matveje Gagarina.

---

<sup>30</sup> Košel, Pjotr. Kak načinalsja Sankt-Peterburg. Moskovskij žurnal. Istorija gosudarstva rossijskogo [online]. 2003, 3 [cit.10.3.2018] Dostupné z: <http://mosjour.ru/2017062373/>

<sup>31</sup> Viz příloha č.1

Za zmínku stojí i kavárna U čtyř fregat (Аустерия четырех фрегат), kde se scházeli vládní úředníci, zahraniční státníci a kupci.

Nedaleko náměstí se rozkládala dvoupatrová dřevěná budova, jediná městská tržnice s krámkou se zbožím a výrobky nejen z Ruska, ale i z několika dalších zemí. V další dřevěné budově se nacházel trh s potravinami a zbožím pro domácnost. V zadních uličkách byla ještě spousta malých stánků a také tatarský bleší trh.

Po vypracování nových plánů se městští architekti rozhodli přesunout centrum Petrohradu na Losí ostrov, a i ten dostal jiný název – Vasiljevský (Васильевский остров). Jednalo se o největší ostrov a většinu tohoto ostrova dostal od Petra I. darem generál Menšikov, jež se stal gubernátorem Petrohradu. V roce 1713 zde Menšikov nechal vybudovat podle návrhů německého architekta Gottfrieda Schädela třípatrový kamenný palác (Меншиковский дворец). Jednalo se o největší palác celého Petrohradu, kde se konala většina nejvelkolepějších plesů, svateb a zábav, a Menšikov zde v zastoupení cara přijímal návštěvy. Za sídlem se nacházel Menšikovův soukromý chrám, zahrady ve francouzském stylu a zemědělské hospodářství.

Na ostrov se však dalo dostat pouze lodí. Za prvé kvůli silnému proudu řeky nebylo snadné vybudovat mosty, které by spojily ostrovy. A za druhé, Petr I. trval na tom, aby se převozníci naučili námořnickému řemeslu a zakázal používání vesel. Docházelo tak k mnoha katastrofám, používání vesel bylo nakonec povoleno, ale kvůli špatné dostupnosti a neschopnosti ostrova odolávat záplavám se střed města znovu stěhoval znovu, tentokrát směrem na jih v roce 1721.

Největší budovou na jižním nábřeží řeky se stal palác generála-admirála Apraksina, ležící na rohu místa dnešního Zimního paláce (Зимний дворец). Dále na jižním nábřeží vznikaly první loděnice na místě dnešní Admirality<sup>32</sup> (Адмиралтейство) a svoje domy zde měli i generál-prokurátor Jakuzinský a viceadmirál Cyrus. V místě, kde se do Něvy vlévá řeka Fontanka, byl vystavěn Letní palác (Летний дворец), kde žil Petr I. se svojí manželkou Kateřinou I. Ruskou (1684-1727).

V této době také vzniká Petropavlovský chrám (Петропавловский собор, собор во имя первоверховных апостолов Петра и Павла) a Klášter Alexandra Něvského (Александр-Невский Покровский монастырь).

---

<sup>32</sup> Viz příloha č.2

V Petrohradu pracovali architekti z mnoha zemí. Zatímco v jiných zemích byli omezeni místem, do kterého museli své budovy zasadit, v Petrohradu měli pro své plány neomezený prostor. Nejvýznamnějším z nich byl první vrchní stavitel Domenico Trezzini (1670-1734), který v Rusku strávil deset let. V roce 1713 se vrchním stavitelem stal Němec Andreas Schlüter (1664-1714).

V roce 1716 do Petrohradu dorazil francouzský architekt Jean-Baptiste Alexandre Leblond (1679-1719), jehož cílem bylo přetvořit město po vzoru Amsterdamu. Tyto plány však nebyly uskutečněny, protože bylo nutné zabrat část Vasiljevského ostrova, což se nelíbilo generálnímu gubernátorovi Menšikovovi. Avšak Leblond dal podobu hlavní městské třídy – Něvskému prospektu (Невский проспект) a Letnímu sadu (Летний сад). Před svojí smrtí Leblond ještě vybral místo a nachystal náčrty pro palác v Petěrgofu (Петергоф, 1944-1997 Петродворец).

Na jižním břehu Finského zálivu v místě zvaném Strelná (Стрельна), kde měl Petr I. svůj letní dům, se rozléhal Menšikův další palác Oranienbaum (Ораниенбаум) o třech patrech. Proto Petr I. požádal Leblonda o stavbu paláce ve stylu zámku ve Versailles, který by Menšikovu paláci mohlo konkurovat. Palác nebyl tak honosný a obrovský jako ten ve Versailles, ale jeho krása spočívá v kombinaci fontán, kaskád, zlatých soch a mramorových schodů. Leblond zve vytvořil také tři letohrádky – Ermitáž (Эрмитаж), Монплеzir (Монплеzir) a Marly (Марли).

Petr I. dychtil po tom, aby mohl své poddané seznámit se vším, co viděl na svých cestách. Obdivoval zoologickou zahradu v Paříži, a tak jednu nechal vystavět i v Petrohradu. Lidé mohli zhlédnout expozice exotických zvířat, jako jsou opice, lvi, levharti a slon. Zvířata však těžko snášela dlouhá zimní období. Jako další důležitý počín lze považovat založení akademie věd, která byla inspirována akademií věd v Paříži. Akademie začala fungovat sice až po Petrově smrti (1725), ale dodnes je jednou z předních vědeckých institucí v Rusku.

## 5 Život šlechty v Petrohradu

Již v roce 1718 zavedl Petr I. v Petrohradu společenské večery, které se konaly během dlouhých zimních období dvakrát až třikrát týdně. Ideál pro tato soaré získal v pařížských salonech, které navštívil při svých cestách po Evropě. Tyto večírky si v petrohradské společnosti našly velké zalíbení a samotný car se jich rád účastnil.

Večírky pořádali většinou hostitelé, které určoval sám car, ve svých palácích. V jedné z místností se tančilo, ve druhé se hrály karty, ve třetí především pánové popíjeli a kouřili z dýmek a ve čtvrté se scházeli muži i ženy, aby mohli probírat všelijaká témata.

Společenské večery ocenily především dámy, které do té doby neměly možnost se žádných takových večírků účastnit. Nejen ženy, ale i muži si pořizovali namísto jediné tradiční róby, nošené na významné státní akce, několik dalších okázalých šatů, kožešin a kabátů, aby se mohli v sálech chlubit svým bohatstvím.

Evropská móda a výstřednost pronikla i do jiných oblastí petrohradského života. Matky vychovávaly své dcery podle německých a francouzských vzorů, líčily se podle Francouzek a tvořily si účesy, jaké se nosily na evropských dvorech. V domech si Rusové udržovali velké množství sluhů, nakupovali drahý nábytek, honosné kočáry, zahraniční vína a pochutiny. Výdaje na tyto jejich libosti častokrát způsobily to, že museli rozprodat svůj majetek a výjimkou nebylo ani zadlužení a upadnutí do bídy.<sup>33</sup>

Petr I. si sám, na rozdíl od své manželky Kateřiny I. (1684-1727), na okázalost moc nepotrpěl. Společenských večerů se spíše rád účastnil, než by je sám pořádal. Stejně tak jeho palác hlavně z počátku nepatřil k těm nejvelkolepějším. Pokud pobýval v Petrohradu, trávil svůj čas především v Letní sadu, kde hrál dámu nebo popíjel pivo a jeho manželka Kateřina se mezitím procházela s dvorními damami po sadu. Ostatní příslušníci z vyšší společnosti zde také trávili svůj čas vysedáváním u fontán.<sup>34</sup>

Život šlechty je zobrazován ve veršovaném románu A. S. Puškina a v románech L. N. Tolstoj.

---

<sup>33</sup> Massie 2006: 744-746

<sup>34</sup> Massie 2006: 565

## 5.1 Evžen Oněgin

Od 18. století se v Petrohradu střetávaly dva odlišné světy. Evropská kultura vyšších společenských vrstev s ruskou vesnickou kulturou. Chování „evropských“ Rusů v Petrohradu se velmi lišilo od jejich chování v méně formálních oblastech. V petrohradských sálech předváděli při tanci, u dvora nebo v divadle své naučené evropské způsoby. Ale v jejich soukromém životě stále převažovaly ruské obyčeje.<sup>35</sup> V této souvislosti je nutné zmínit ještě jednou jméno Alexandra Sergejeviče Puškina a jeho vrcholné dílo Evžen Oněgin (Евгений Онегин), na kterém pracoval od roku 1823 do roku 1830. Jeho vytvoření mu tak zabralo celých sedm let.<sup>36</sup>

Hlavní postavou je mladý muž Evžen Oněgin z vyšší společnosti, který ovládá tance, umí psát i mluvit francouzsky a chová se podle toho, jak si společnost žádá. Svůj čas tráví především na plesech, společenských večerech a v divadle. Unaven vtrávným lichocením, sváděním žen, přetvářkou a nečinností se vrací právě ke starým ruským zvykům a odjíždí na venkov na statek, který zdědil po svém strýci.

*„V dnech snů a veselí, toť jisto,*

*já málem bláznil z plesů těch.*

*Kde pro vyznání lepší místo*

*je ústně neb i v dopisech?*

*Manželé vzácní, vás tu vzývám!*

*Vždyť službu prokázati chci vám.*

*Jen neodpírejte mi sluch:*

*chci varovat vás. Chraň Vás Bůh!*<sup>37</sup>

*«Во дни веселий и желаний*

*Я был от балов без ума:*

*Верней нет места для признаний*

*И для вручения письма.*

*О вы, почтенные супруги!*

*Вам предложу свои услуги;*

*Прошу мою заметить речь:*

*Я вас хочу предостеречь.»*<sup>38</sup>

Na venkově potkává Taťánu a ta se mu v dopise vyznává ze své lásky. Oněgin však její city neopětuje. Za zcela bezvýznamných příčin dochází k souboji mezi Oněginem a jeho přítelem Lenským. V tomto souboji Lenský zemře a Oněgin utíká z venkova. Cestuje po Rusku a po šesti letech se vrací zpět do Petrohradu, kde znovu potkává Taťánu. Karty se obracejí a Oněgin se do ní zamiluje, opakuje se stejná situace, kdy píše dopis s vyznáním

<sup>35</sup> Figes 2004: 26

<sup>36</sup> Parolek/Honzík 1977: 121

<sup>37</sup> Puškin 2016: 20

<sup>38</sup> Puškin 1946: 19

svých citů a kdy ona jeho lásku odmítá, protože se mezitím provdala za vysokého státního úředníka.

I když je Taťána pevně spjata se svým rodným prostředním ruského venkova, ve svém postavení přední petrohradské dámy se stává chladnou, i přesto, že považuje společnost carské metropole za duchaprázdnou. To dokazuje zmíněnou dvojí tvář Petrohradu a rozdíl mezi oběma odlišnými kulturami.

*„Taťána! Jak se proměnila!*

*Jak bezpečně hrát uměla!*

*A jak si hodnot osvojila*

*tak rychle a tak docela! “<sup>39</sup>*

*«Как изменилася Татьяна!*

*Как твердо в роль свою вошла!*

*Как утеснительного сана*

*Приемы скоро приняла!»<sup>40</sup>*

Puškin napsal tento veršovaný román, když musel tři měsíce kvůli karanténě při rozšíření cholery zůstat na rodovém statku v izolaci. Celý život se potýkal s cenzurou a policejním dohledem, protože ve svých dílech zesměšňoval a kritizoval šlechtu a měšťanstvo. I přesto žil se svojí ženou Natalii Nikolajevnou Gončarovou (1812-1863) v Petrohradu a byl velkou část života součástí carského dvora.<sup>41</sup>

---

<sup>39</sup> Puškin 2016: 197

<sup>40</sup> Puškin 1946: 165

<sup>41</sup> Pospelov/Šabliovskij/Zerčaninov 1947: 198

## 5.2 Vojna a mír

Klíčovou osobností literatury druhé poloviny 19. století byl Lev Nikolajevič Tolstoj (1828-1910). Narodil se ve vesnici Jasná Poljana do šlechtického rodu a dětství zde prožil na rodinné usedlosti. V roce 1837 se s rodinou přestěhoval do Moskvy a o sedm let později začal studovat na Kadaňské univerzitě práva a filologii. Záhy ale zjistil, že mu studentský život nevyhovuje. Vrátil se zpět do své rodné vesnice a spoustu času trávil jak v Moskvě, tak v Petrohradu.

Před svými cestami po Evropě odjel za bratrem na Kavkaz a vstoupil do armády. Na svých cestách za hranice rodné země si uvědomuje, že ač byla Evropa pro Petrohrad jako zástupce západnictví, považována za vzor pokroku, v ní samotné vládne nerovnost. Tolstoj se hlavně v mládí snažil o to, chovat se vzorně a patřičně, mluvit francouzsky a být dobrým tanečníkem, jak bylo nezbytné u aristokracie. Snažil se vzdělávat a sebezdokonalovat. Hlavní pro něho však stále zůstávalo prostředí vesnice, a to, jak žijí lidé v každodenním prostém životě.<sup>42</sup>

Román Vojna a mír (Война и мир) se odehrává v letech 1805-1815 v různých oblastech Ruska a v dalších místech Evropy. Hned první část románu je věnována vysoké petrohradské společnosti. Na rozdíl od ostatních hrdinů románu například z prostředí venkova, kteří mají bohaté zkušenosti a zajímavé životní příběhy, jsou příslušníci vysoké šlechty v knize vykreslováni s plochými charaktery a neprocházejí v podstatě žádným vývojem. Od prostého lidu je podle Tolstého dvorní šlechta Petrohradu nadmíru vzdálena a považuje je za bezvýznamné lidi, u kterých nelze soudit jejich morálku, protože žijí plytkým životem. Vysoká šlechta ze salonu Anny Pavlovny vede jen povrchní konverzace a chovají se podle toho, co se žádá v určitých situacích podle etikety:

*«Анна Павловна Шерер, напротив, несмотря на свои сорок лет, была преисполнена оживления и порывов. Быть энтузиасткой сделалось ее общественным положением, и иногда, когда ей даже того не хотелось, она, чтобы не обмануть ожиданий людей, знавших ее, делалась энтузиасткой.»<sup>43</sup>*

*«Приехала высшая знать Петербурга, люди самые разнородные по возрастам и характерам, но одинаковые по обществу, в каком все жили; [...] Все гости совершали обряд приветствования никому не известной, никому не интересной и*

---

<sup>42</sup> Parolek/Honzík 1977: 413-418

<sup>43</sup> Tolstoj 1941: 4

*не нужной тетушки. [...] Все подходявшие, из приличия не выказывая поспешности, с чувством облегчения исполненной тяжелой обязанности отходили от старушки, чтоб уж весь вечер ни разу не подойти к ней.»<sup>44</sup>*

### 5.3 Anna Karenina

Do Petrohradu zasadil L. N. Tolstoj i velkou část svého druhého románu Anna Karenina (Анна Каренина). Původním záměrem byl román o Petrovi I. jako stoupenci západnictví a původci tragické změny starého vesnického prostředí. Postupem času se ale román proměnil v román z rodinného života, ovšem dokládající historické události a tehdejší ruskou současnost. Kniha se věnuje stejným tématům jako Vojna a mír, mění se ovšem autorův pohled na ně.<sup>45</sup>

V románu se prolínají 3 dějové linie. První linie se týká rodinné krize manželů Oblonských, kterou má pomoci vyřešit sestra pana Oblonského Anna. Druhou je dilema mladší sestry paní Oblonské Kitty, která se rozhoduje mezi dvěma muži – Vronskim a Levinem. A konečně třetí linie se týká Anny, žijící v Petrohradu se svým manželem, carským důstojníkem, a synem. U svého bratra se ovšem zamiluje do jednoho z nápadníků Kitty, a sice do Vronského. Za svůj vztah s Vronskim je společností odsouzena.

Román vyústí tragickou smrtí Anny, která si musela vybrat mezi opravdovou láskou a společenskými pravidly. Její sebevražda je důkazem toho, že způsob života šlechty a její vliv měl dopad na lidskou existenci. L. N. Tolstoj šlechtu označuje za loutky jako ve Vojně a míru. Tentokrát je ale nepovažuje pouze za oběti společenských konvencí, ale za falešné lidi a přívržence reforem Petra I., kteří svůj život žijí vědomě ve lži a nejsou schopni citu a lásky. A pokud se do tohoto prostředí dostane prostý člověk se srdcem, nemůže dopadnout dobře. Ukázka z románu dokládá právě onu falešnost a neschopnost pravých citů a také naučeného chování podle etikety bez skutečného zájmu o ostatní:

*«Чета села с противоположной стороны, внимательно, но скрытно оглядывая ее платье. И муж и жена казались отворотительны Анне. Муж спросил: позволит ли она курить, очевидно не для того, чтобы курить, но чтобы заговорить с нею.»*

---

<sup>44</sup> Tolstoj 1941: 11-12

<sup>45</sup> Parolek/Honzík 1977: 430



*Получив ее согласие, он заговорил с женой по-французски о том, что ему еще менее, чем курить, нужно было говорить. Они говорили, притворяясь, глупости, только для того, чтобы она слышала. Анна ясно видела, как они надоели друг другу и как ненавидят друг друга.»<sup>46</sup>*

---

<sup>46</sup> Tolstoj 1979: 338

## 6 Odvrácená tvář Petrohradu

Petrohrad se vyznačoval svojí dvojtvářností. Oblasti Zimního paláce a Letních zahrad, určené šlechtě a privilegované vrstvě, byly odlišné nejen vzhledově a způsobem života jejich obyvatel, ale byly i skutečně odděleny průplavy a ulicemi od Senného náměstí a jeho okolí, kde svůj život žili nižší úředníci a obchodníci. Zcela oddělena byla vysutá dělnická předměstí.

Na rozdíl od dvora se lidé v méně formálních oblastech života mohli chovat uvolněněji, podle svého uvážení a nemuseli dodržovat všechny ustanovené společenské normy. V domech se podávaly domácí ruské speciality, pěly se lidové písně, tancovalo se. Velikou zábavou bylo sbírání hub a návštěva lázní, tradiční ruské bani. Podél říček byly postaveny lázně, jedna polovina pro muže, druhá pro ženy, kde vstoupili do parní lázně a pak se nechávali polévat studenou vodou. Petr I. posléze lázně zpoplatnil velkým poplatkem, protože je považoval za uvolnění lidských mravů. Ve většině paláců si však šlechta zařídila svoje soukromé lázně, jež hojně využívala.

Ti nejprostší lidé se za dob Petra I. bavili tím, že se shromažďovali na jižním břehu řeky Něvy, rozdělovali se do skupin a zápasili spolu. Většinou tyto boje probíhali v neděli po návštěvě hospody. V ruských nálevnách se lidé shromažďovali nad jedinou kádí piva a nabírali ho dřevěnou naběračkou a pokud neměli na zaplacení, dávali do zástavy svoje kožichy, punčochy a další části svého oděvu.<sup>47</sup>

Život těchto lidí je zobrazován v povídkách N. V. Gogola či v románech F. M. Dostojevského.

---

<sup>47</sup> Massie 2006: 575-576

## 6.1 Revizor

Zakladatelem klasické ruské literatury byl sice Puškin, který obsáhl velké množství stylů a žánrů, ale směr jí dal především Nikolaj Vasiljevič Gogol (1809-1852), který líčil ruskou společnost bez okolků a stal se tak prvním ruským kritickým realistou. N.V. Gogol se zaměřoval především na prostého člověka, všední život a jeho utrpení a strádání. Mimo psaní se věnoval malování portrétů a krajin a zakreslení širokého sociálního prostředí od venkova až po hlavní město.

N. V. Gogol se narodil na Ukrajině v rodinné usedlosti Vasiljevce, kde prožil dětství. Do Petrohradu přijel koncem roku 1828 a žil a tvořil zde po dobu deseti let. Původně sem přijel se záměrem věnovat se právnické činnosti, jeho plán ale ztroskotal. Ani jeho snahy přidat se k divadlu nebyly úspěšné. Krátce působil i na petrohradské univerzitě, kde vyučoval všeobecné dějiny, ale roku 1835 se začal naplno věnovat spisovatelské kariéře.

48

První celovečerní hrou a satirickou komedií je Revizor (Ревизор, 1835), patrně nejznámější Gogolovo dílo vůbec, patřící zároveň k nejvýznamnějším dílům světové dramatické literatury. Námět pro komedii pochází od Puškina, kterého při shromažďování informací pro jeho tvorbu skutečně považovali za revizora. Děj hry o pěti dějstvích se odehrává během čtyřadvaceti hodin. Příběh sice není zasazen přímo do Petrohradu, ale v textu je Petrohrad často zmiňován. Sluha hlavního hrdiny úředníka Chlestakova Osip, ho vykresluje s ironickým nádechem jako přepychové město:

*«Ну, кто ж спорит: конечно, если пойдешь на правду, так житье в Питере лучше всего. Деньги бы только были, а жизнь тонкая и политичная: келятры, собаки тебе танцуют, и все что хочешь. Разговаривает все на тонкой деликатности, что разве только дворянству уступит; пойдешь на Щукин — купцы тебе кричат: «Почтенный!»; на перевозе в лодке с чиновником сядешь; компании захотел — ступай в лавочку: там тебе кавалер расскажет про лагери и объявит, что всякая звезда значит на небе, так вот как на ладони все видишь. Старуха офицерша забредет; горничная иной раз заглянет такая... фу, фу, фу!»<sup>49</sup>*

---

<sup>48</sup> Parolek/Honzík 1977: 151-153

<sup>49</sup> Gogol 1971: 43-44

## 6.2 Petrohradské povídky

V Petrohradských povídkách se N. V. Gogol mnohem podrobněji a realističtěji zaměřuje na osudy lidí na okraji petrohradské společnosti, životy chudých umělců a úředníků. Hlavním námětem je většinou boj mezi člověkem a nastaveným společenským systémem, který vyústí v nešťastný konec.

Realistický pohled na Petrohrad vychází i z Gogolovy vlastní zkušenosti. Když přijel v roce 1829 do Petrohradu, byl naplněn očekáváním o životě, jaký ho tu čeká a chtěl si zde naplnit svoje kariérní sny. Jeho představa o velkolepém městě se však lišila od skutečnosti.<sup>50</sup>

Tři z povídek zasazených do prostředí Petrohradu vyšly poprvé ve sbírce Arabesky v roce 1835 (Арабески). Jedná se o realistické povídky, ovšem s dotekem fantastických momentů – Něvská třída (Невский проспект), Bláznovy zápisky (Записки сумасшедшего) a Podobizna (Портрет). Další povídku Nos (Нос) otiskl v roce 1836 Sovremennik, literární, sociální a politický magazín vydávaný v Petrohradu. Poslední z petrohradských povídek Plášť (Шинель) vyšla v roce 1842 ve třetím svazku sebraných spisů Gogola.

V první povídce Něvská třída (1831-1833) se odvíjí dva na sobě nezávislé milostné příběhy – jeden o tragické lásce malíře Piskareva a druhý komický příběh poručíka Pirogova, který se s nešťastnou láskou vyrovnává po svém a s humorem. Oba příběhy se sice odehrávají na Něvské třídě, každý hrdina příběhu ji však vidí jinak. Povídka tak odráží autorovy představy o Petrohradu a jeho následné zklamání při setkání s realitou:

*«Нет ничего лучше Невского проспекта, по крайней мере в Петербурге; для него он составляет все. Чем не блесит эта улица — красавица нашей столицы! Я знаю, что ни один из бледных и чиновных ее жителей не променяет на все блага Невского проспекта.»<sup>51</sup>*

*«Он лжет во всякое время, этот Невский проспект, но более всего тогда, когда ночь сгущенной массою наляжет на него и отделит белые и палевые стены домов, когда весь город превратится в гром и блеск, мириады карет валятся с мостов,*

---

<sup>50</sup> Parolek/Honzík 1977: 153

<sup>51</sup> Gogol 1970: 4

*форейторы кричат и прыгают на лошадях и когда сам демон зажигает лампы для того только, чтобы показать все не в настоящем виде.»<sup>52</sup>*

Bláznovy zápisky (1833-1834) reflektují touhu člověka dostat se do vyšší petrohradské společnosti. Chudý úředník Popriščin se touží dostat do blízkosti svého ředitele a získat srdce svojí lásky, ředitelovy dcery Sofi, která však preferuje sňatek s bohatým mužem. Tato zoufalá situace ho dovede až do bláznince, kde si uvědomuje svoji nicotnost oproti společnosti. Povídka je zároveň parodií na mladé ženy z bohatších vrstev. Popriščinovi se zdá, že rozumí písemné konverzaci dvou pokojových fenek. Jedna z nich je mazlíčkem Sofi, a tak se Popriščin z dopisů snaží vyčíst informace, které by mu pomohly se k jeho vyvolené dostat. Tyto dopisy jsou výsměchem mladým povýšeným měšťankám, které vedly konverzace v obdobném stylu:

*«Я пью чай и кофий со сливками. Ах, та chere, я должна тебе сказать, что я вовсе не вижу удовольствия в больших обглоданных костях, которые жрет на кухне наш Полкан [...]. Я тебе открою, что у меня много куртизанов. Я часто, сидя на окне, рассматриваю их. Ах, если б ты знала, какие между ними есть уроды. [...]»<sup>53</sup>*

Podobiznu (1839-1840) napsal Gogol ve stejném období jako Bláznovy zápisky, ale v roce 1841-1842 ji přepracoval. Poté, co hlavní postava malíř Čartkov najde v rámu obrazu tisíc zlatých, propadá vidině úspěchu a moci peněz a nestará se tak o kvalitu svého umění, jako o potřeby společnosti a veřejný úspěch, maluje pouze módní obrazy a portréty šlechty. Nemůže se však smířit s tím, že zaprodal sám sebe a následně umírá. V druhé části povídky je v dražbě obraz, který dříve patřil do sbírky malíře Čartkova, a jeden známý malíř vypráví o jeho podivné historii.<sup>54</sup>

V Plášti autor zpracovává příběh nižšího kancelářského úředníka Akakije Akakijeviče Botičkina. Akakij pracuje na ministerstvu a jeho jediným smyslem života je opisování listin. Ostatní spolupracovníci ho kvůli tomu neberou vážně a Akakij se stává často terčem posměchu. I když se o svůj vzhled vůbec nestará, jednoho dne zjistí, že by potřeboval opravit svůj starý plášť, v petrohradských podmínkách velmi nezbytný: *«Есть в Петербурге сильный враг всех, получающих четыреста рублей в год*

---

<sup>52</sup> Gogol 1970: 35

<sup>53</sup> Gogol 1970: 149-151

<sup>54</sup> Gogol 1970: 62-110

*жалованья или около того. Враг этот не кто другой, как наш северный мороз, хотя, впрочем, и говорят, что он очень здоров.»<sup>55</sup>*

Plášť je ale tak roztrhaný, že si musí pořídít nový. Nový kousek oděvu mu otevírá netušené možnosti a dává jeho životu nový náboj. Když se Akakij vrací z večírku, kam byl poprvé v životě pozván, v uličce ho skupinka mužů o plášť okrade. Nikdo mu nešťastnou situaci nepomůže vyřešit, Akakij bez pláště v chladných podmínkách Petrohradu onemocní a nešťastný umírá. Od té chvíle se v okolí Kalinkinského mostu objevuje jeho duch a strhává lidem pláště z ramen. Ačkoli situace může znít směšně, příběh je oproštěn od veškerých komických výstupů, plášť se tak dostává svojí nezbytností na úroveň lidského života, tak jako se věci stávají v společnosti rovnocenné lidem.<sup>56</sup>

V poslední povídce Nos (1833-1836) se do Petrohradu vydává kolegiátní přísedící Kovalev, aby zde našel místo, odpovídající jeho hodnosti, a není ani proti oženit se s bohatou nevěstou. Jednoho dne se probudí bez nosu. Nezajímá ho až tak to, že právě ztratil důležitý lidský orgán, ale že pozbyl na svojí společenské prestiži, nadějích na kariéru a štědrý život. Jeho nos se najde zapečený v chlebu jednoho holičského mistra a začne si žít vlastní životem. Pohybuje se po městě a dostává se mu pozornosti, které se hlavnímu hrdinovi nedostávalo. Nos se po několika dnech vrací na své místo a Kovaljov znovu nabývá své vážnosti a sebeúcty.<sup>57</sup>

---

<sup>55</sup> Gogol 1970: 117

<sup>56</sup> Gogol 1970: 112-139

<sup>57</sup> Gogol 1970: 38-60

### 6.3 Chudí lidé

S Petrohradem je neodmyslitelně spjato také jméno Fjodor Michajlovič Dostojevskij (1821-1881). Stejně jako Gogol, psal Dostojevskij především o městské chudině, ze společnosti vyloučené šlechtě a drobném úřednictvu. Ve svých dílech napadal společenský systém, stát a kritizoval vládu peněz. Jeho romány a povídky jsou odrazem vlastních zážitků, kde se snaží vyřešit problémy mezi dvěma naprosto odlišnými světy.

Dostojevskij se narodil v Moskvě a studoval zde na jednom z nejlepších učilišť. Pocházel z rodiny zchudlého šlechtického rodu. Již v šestnácti letech (1837), po smrti matky, odjel do Petrohradu studovat na inženýrskou školu. Byl velkým příznivcem Puškina, snil o bohatství, slávě a postavení ve vysoké společnosti. Po vystudování školy sloužil v inženýrském sboru, z kterého po roce vystoupil a začal se věnovat spisovatelské kariéře.

58

První román Chudí lidé (Бедные люди) napsal v roce 1846 ve svých čtyřiaadvaceti letech. Román se skládá z písemné konverzace mezi nevýznamným úředníkem Makarem Děvuškinem a mladou dívkou Varvarou. Ta prožila své dětství šťastně na vesnici, ale stěhuje se i s rodinou do Petrohradu a nastupuje na internátní školu. Varvara se vdá za statkáře a Makar ztrácí své naděje. Román je ukázkou toho, jak se žilo obyvatelům Petrohradu v jeho zákoutích a na pomezí bídy.

*«Теперь уж я все-таки пообвык, а вот удивляюсь, как в таком содоме семейные люди уживаются. Целая семья бедняков каких-то у нашей хозяйки комнату нанимает, только не рядом с другими номерами, а по другую сторону, в углу, отдельно. [...] Живут они в одной комнатке, огорожаясь в ней перегородкою. Он какой-то чиновник без места, из службы лет семь тому исключенный за что-то. Фамилья его Горшков; такой седенький, маленький; ходит в таком засаленном, в таком истертом платье, что больно смотреть; куда хуже моего! Жалкий, хилый такой (встречаемся мы с ним иногда в коридоре); коленки у него дрожат, руки дрожат, голова дрожит, уж от болезни, что ли, какой, бог его знает; робкий, боится всех, ходит стороночкой; уж я застенчив подчас, а этот еще хуже. Семейства у него — жена и трое детей. Старший, мальчик, весь в отца, тоже такой чахлый. Жена была когда-то собою весьма недурна, и теперь заметно;*

---

<sup>58</sup> Dostojevskij 1966: 13

*ходит, бедная, в таком жалком отребье. Бедны-то они, бедны — господи, бог мой!»<sup>59</sup>*

Kvůli svým liberálním myšlenkám byl Dostojevskij zatknut a odsouzen k smrti tehdejším carem Mikulášem I. Pavlovičem (1796-1855). Strávil několik měsíců v Petropavlovské pevnosti, jeho trest byl zmírněn na trest nucených prací. Po deseti letech strávených v sibiřském Omsku se mohl vrátit zpět do Petrohradu. Tato neblahá zkušenost zformovala jeho další literární kariéru.<sup>60</sup> Ve svých pozdějších dílech *Idiot* (Идиот, 1868), *Běsi* (Бесы, 1871-1872) a *Bratři Karamazovi* (Братья Карамазовы, 1879) totiž ukazuje svůj kritický postoj k revolučnímu hnutí a volnomyšlenkářským ideám.

#### **6.4 Zločin a trest**

V roce 1866 se v časopise *Ruský věstník* (Русский вестник) poprvé objevil vrcholný román Dostojevského – *Zločin a trest* (Преступление и наказание).<sup>61</sup> Ten nejlépe poukazuje na to, jak probíhal život chudých lidí na Senném náměstí (Сенная Площадь) a jeho okolí v 19. století.

Hlavní postavou románu je bývalý student právnické fakulty v Petrohradě Rodion Romanovič Raskolnikov, odmítající všechny existující řády. On sám sice nemá přespříliš peněžních prostředků, byl by však schopen dokončit studium a zlepšit pak poměry své rodiny. Je však svědkem nuzných poměrů života v hlavním městě, kde je život rozdělen na bohaté a chudé:

*«Но нищета, милостивый государь, нищета — порок-с. [...] За нищету даже и не палкой выгоняют, а метлой выметают из компании человеческой, чтобы тем оскорбительнее было; и справедливо, ибо в нищете я первый сам готов оскорблять себя. И отсюда питейное! Милостивый государь, месяц назад тому супругу мою избил господин Лебезятников, а супруга моя не то что я! Понимаете-с? Позвольте еще вас спросить, так, хотя бы в виде простого любопытства: изволили вы ночевать на Неве, на сенных барках?»<sup>62</sup>*

---

<sup>59</sup> Dostojevskij 1966: 33

<sup>60</sup> Dostojevskij 1966: 15

<sup>61</sup> Parolek/Honzík 1977: 392

<sup>62</sup> Dostojevskij 1969: 13



Tento a další příběhy v Raskolnikovi vyvolávají otázku, proč tomu tak je. Vyslechne v hospodě příběh o staré lichvářce Aleně Ivanovně a naplánuje její vraždu, zabije také její sestru Lizavetu, která ho při činu vyruší. Raskolnikov přemýšlí nad tím, jestli je možné obětovat život člověka pro vykoupení dalších životů z bídy.

Se svým činem se Raskolnikov později nemůže smířit a svěřuje se prostitutce Soně. Z vraždy je obviněn nevinný člověk, ale Raskolnikov se nakonec přiznává a je odsouzen k nuceným pracím na Sibiři, kam s ním odjíždí i Soňa.

Na konci života se Dostojevskij vrací zpátky ke kultu ruské pravoslavné církve a obhajuje samoděržaví. Obrací se proti zakladateli Petrohradu Petrovi I. a Petrohradu, poevropštění a západním vlivům. <sup>63</sup>

---

<sup>63</sup> Dostojevskij 1966: 15

## 7 Poezie z pera básnířky

Ženský protějšek k Puškinovi můžeme najít v nejvýznamější ruské básnířce 20.století Anně Achmatovové (Anna Andrejevna Gorenková, 1889-1966), která byla Puškinovou velkou obdivovatelkou a věnovala mu jednu ze svých prvních básní – Snědý chlapec bloudí alejemi (Смуглый отрок бродил по аллеям, 1911) a také dvě studie.

Achmatovová prožila svoje dětství v Carském sele (Царское Село), jež se nachází přibližně 25 km jižně od Petrohradu. V Petrohradu studovala na univerzitě filozofii. Po Říjnové revoluci (1917) se stala terčem pronásledování a její díla byla považována pro sovětskou kulturu za nepřijatelná. Její manžel byl odsouzen za velezradu a její syn několikrát vězněn. Ačkoliv ztratila několik členů své rodiny a přátele a sama byla neustále pronásledována, zůstávala nadále ve svém milovaném městě – Petrohradě.<sup>64</sup>

*«Я к розам хочу, в  
тот единственный  
сад,  
Где лучшая в мире  
стоит из оград,  
Где статуи помнят  
меня молодой,  
А я их под невскою  
помню водой.»<sup>65</sup>*

Její básně jsou plné popisů Petrohradu, kde prožívala své radosti a úspěchy, ale na druhou stranu i trápení a bolesti. Petrohrad zobrazovala takový, jaký skutečně byl, působící svojí velikostí, bez toho, aniž by si ho idealizovala. Kritiky bývá někdy líčení Petrodvorce a petrohradských parků a sadů považováno za slabší prvky, a to pravděpodobně proto, že byly zdrojem jejího smutku a nostalgie, jako například báseň Letní sad (Летний сад, 1959).

Nejvýznamnějším dílem je Poéma bez hrdiny (Поэма без героя, 1940-1962), ve které popisuje předrevoluční dobu a zároveň počátek své spisovatelské práce. Na počátku její spisovatelské kariéry stála sbírka Večer (Вечер, 1912) a mezi její raná díla patří například i Růženec (Чётки, 1913), Bílé hejno (Белая стая, 1917) a Jitrocel (Подорожник, 1921).

Po několikaletém odmlčení z důvodů nepochopení a zákazu její tvorby, se Achmatovová věnovala překladům, především z korejské a čínské poezie, a svoje básně psala většinou v tajnosti. Po odmlce začala znovu vydávat básně, z toho období pak pochází sbírky Rekviem (Реквием, 1963) a Běh času (Бег времени, 1965).<sup>66</sup>

<sup>64</sup> Masters 2005: 33

<sup>65</sup> Achmatova, Anna. Letnij sad. In: Russkaja poezija 1960-ch godov. [online] [cit.1.4.2018] Dostupné z: [http://www.ruthenia.ru/60s/ahmatova/letnij\\_sad.htm](http://www.ruthenia.ru/60s/ahmatova/letnij_sad.htm)

<sup>66</sup> Parolek/Honzík 1977: 482-485

## 8 Umění

Založení Petrohradu bylo pro malíře a sochaře novým podnětem a velikou inspirací. Do konce 17. století převažoval motiv ikon a fresek. Ikony bylo možné najít téměř všude – nejen v kostelích a domech, ale i okolo cest, v obchodech a úřadovnách. Fresky vypodobňovaly svaté, Ježíše Krista, Pannu Marii a biblické výjevy.

Petr I. se inspiroval při svých cestách Evropou nejen v architektuře, ale právě také v evropském umění. Ruští malíři začali opouštět byzantskou tradici ikon a začali se věnovat barokním a rokokovým trendům, i když stále ve světském stylu. Baroko a rokoko se ovšem v ruském umění dlouho neudrželo a od poloviny 18. století nastupuje klasicismus, který vládne ruským uměním až do 30 let 19. století.

Za dob Petra I. se začínají rozšiřovat portréty, zátiší, alegorie, krajiny a žánrové kresby. Například Louis Caravaque (1684-1754) v roce 1717 namaloval dcery Petra I. nebo panorama Bitva u Poltavy z roku 1718, zachycující vítězství Petra I. v boji proti Švédům. Louise Caravague také založil v roce 1764 Petrohradskou akademii umění, vychovávající malíře a sochaře ruského klasicismu. V oblasti sochařství vynikal především Ital Bartolomeo Carlo Rastrelli (1675-1744), jež se stal považovaným dvorním architektem a mimo jiné vytvořil bronzovou bustu Petra I. Velikého (1723).<sup>67</sup>

Prvním malířem, který zachytil panorama Petrohradu na svých rytinách – Vasiljevský ostrov (1714), Panorama Petrohradu (1716), Zimní palác (1716-1717) a Pohled na Petrohrad<sup>68</sup>(1725), byl Alexej Fjodorovič Zubov (1682-1750). Kromě toho na rytinách zobrazil i důležité události té doby například Svatba Petra I. a Kateřiny (1712).

Jedním z prvních malířů, kteří se začali věnovat krajinomalbě, byl Semjon Fjodorovič Ščedrin (1745-1804), který v letech 1759-1765 studoval na Akademii výtvarných umění v Petrohradu a v roce 1776 zde začal vyučovat krajinomalbu. S pověřením Kateřiny II. Veliké zobrazoval především krajinu Petrohradu – Krajina v okolí Petrohradu (80. léta 18. století), Pohled od Petrovského ostrova v Petrohradu<sup>69</sup> (1816) a parky v jeho okolí (Pavlovsk, Gatčina, Petěrgof).<sup>70</sup>

---

<sup>67</sup> Allenov/Evangulova/Lifšic 1989: 175-176

<sup>68</sup> Viz příloha č.7

<sup>69</sup> Viz příloha č.8

<sup>70</sup> ANTONOV, Viktor Vasiljevič. *Sankt-Peterburg v izobrazitelnom iskusstve*. In: Enciklopedija Sankt-Peterburga [online]. [cit. 19.4.2018] Dostupné z: <http://www.encspb.ru/object/2804030792?lc=ru>

Méně známý je Karl Ivanovič Kollman (1788-1846), původem z Augsburgu, který maloval především akvarely. Na svých obrazech se snažil vše zachytit přesně a dostatečně profesionálně a přispěl tak k rozvoji realistického umění v Rusku. Kollman zobrazoval pouliční scény Petrohradu, řemeslníky, mistry, obchodníky a pouliční prodejce, krajiny i bytové interiéry – Krajinomalba Novoj Děrevni v Petrohradu z Kamenného mostu (1831), Obývací pokoj v Jusupovském paláci (1833). Jeho obrazy dokládají to, jak vypadal Petrohrad za dob A.S. Puškina.<sup>71</sup>

Vasilij Semenovič Sadovnikov (1800-1879) maloval Petrohrad, jeho blízké okolí a byl také jedním z prvních umělců, kteří začali malovat interiéry – Sály Jusupovského paláce na nábřeží řeky Mojky (1852-1854). Nejznámější je ovšem jeho série akvarelů Panorama Něvského prospektu (1830-1835), která podrobně vyobrazuje obě strany Něvského prospektu od Admirality k řece Fontance. Později byla tato série pro svoji délku převedena na litografický kámen. Žánrové malby Odjezd dostavníku z náměstí sv. Izáka (1841) a Oblouk Generálního štábu (30. léta 19. století) představují pouliční scény.

Na počátku dvacátého století vznikla v Petrohradu skupina umělců Svět umění (Мир искусства), která se věnovala tabuizovaným, tragickým námětům a symbolice. Pavel Aleksandrovič Šillingovskij se vracel se svými rytinami Петербург. Руины и возрождение (1921) a litografiemi např. Петербург в 1921 г. do éry klasicismu.

V prvních třech desetiletích se začal rozvíjet futurismus, umělci Svazu mládeže začali zjednodušovat svá díla. Jedním z nejvýznamnějších děl tohoto období je model Vladimira Jevgrafoviče Tatlina Věž třetí internacionály (1919-1920). V 70. letech 20. století začali umělci hledat ve městě nová neprobádaná zákoutí a nečekané panoramatické úhly a zobrazovali nové budovy. Krajinomalby se v tomto období odlišovaly svojí tragickou náladou a expresivním výrazem. Petrohrad na nich zobrazovaný byl takový jako ve skutečnosti.<sup>72</sup>

---

<sup>71</sup> Princeva 1988: 16

<sup>72</sup> ANTONOV, Viktor Vasiljevič. *Sankt-Peterburg v izobrazitelnom iskusstve*. In: Enciklopedija Sankt-Peterburga [online]. [cit. 19.4.2018] Dostupné z: <http://www.encspb.ru/object/2804030792?lc=ru>

## 8.1 Státní Ermitáž

V souvislosti s uměním nelze nezmínit Státní Ermitáž<sup>73</sup> (Государственный Эрмитаж), protože právě v ní je ukryta největší sbírka umění Petrohradu. Ermitáži je věnována celé řada knih, tato kapitola vychází především z knihy Ermitáž Sankt Peterburk (Fregolent, 2005, 7-12), z edice Slavné galerie světa, která představuje nejznámější sochařská a malířská díla, a knihy Russkij muzej (Gusev/Petrova, 2011, 6-25).

Ermitáž se nachází se na levém břehu Něvy na Palácovém nábřeží (Дворцовая площадь) a jedná se o nejvýznamnější muzeum Petrohradu a vůbec celého Ruska. Sestává z pěti částí – Zimního paláce (Зимний дворец), Malé Ermitáže (Малый Эрмитаж), Velké Ermitáže (Большой Эрмитаж), Nové Ermitáže (Новый Эрмитаж) a Divadla Ermitáže (Эрмитажный театр). Každá budova je vystavěna v jiném stavebním stylu, společně však tvoří komplex, ve kterém je ukryt průřez evropským uměním od 15. do 20. století.

Základ této sbírky vytvořil Petr I., který přispěl především exponáty z vlámského a holandského umění, jež si přivezl ze svých návštěv Západu. První budovu Zimního paláce z roku 1711 nahradila druhá budova postavená v letech 1716-1720. Současný barokně rokokový Zimní palác<sup>74</sup> měl několik předchůdců, ten dnešní však navrhl italský architekt Bartolomeo Rastrelli a čítá na 1050 místností, 1886 dveří, 1945 oken a 117 schodišť. Byl dokončen roku 1762.

Carevna Kateřina II. Veliká (1729-1796) nechala vedle Zimního paláce postavit v klasicistním slohu Ermitáž (později nazývaná Malá Ermitáž), původně sloužící pro setkávání s přáteli a pro umístění sbírky započaté Petrem I. Darem však do své sbírky dostala 225 vlámských a holandských obrazů.

Založení muzea se tak datuje k roku 1764, kdy se Kateřina rozhodla shromáždit sbírku umění, která by mohla konkurovat sbírkám dalších evropských panovníků. Díky jejím stykům s francouzskými partnery se i přes protesty proti vývozu vzácných kousků dostávala do Ruska obrovská spousta vzácných sbírek např. v roce 1772 400 děl ze sbírky pařížského bankéře Pierra Crozata nebo v roce 1781 kolekce hraběte Budoina se 119 plátny.

---

<sup>73</sup> Viz příloha č.3

<sup>74</sup> Viz příloha č.4

Protože se sbírka neustále rozrůstala, dala carevna přistavět další palác – Velkou Ermitáž. Podle ostatních známých muzeí jako je Louvre byl do paláců umožněn přístup nejdříve zahraničním návštěvám, umělcům a studentům umění a následně i široké veřejnosti. V době carevniny smrti v roce 1796 se sbírka vyšplhala na číslo 3996 děl s mistrovskými díly Rembrandta, Raffaela, Tiziana, Van Dycka a dalších umělců.

Sbírku dále spravoval car Alexandr I. Pavlovič (1777-1825) který již nenakupoval takové množství obrazů po celém světě, ale snažil se zaplnit mezery v jednotlivých kolekcích.

V roce 1837 byly kvůli požáru Zimního paláce urychleny stavební práce na nové budově, na Nové Ermitáži, kterou nechal postavit další car Mikuláš I. Pavlovič (1818-1882). V této budově měla být umístěna všechna díla po vzoru Berlínského a Mnichovského muzea, která car navštívil po svých cestách v Německu. Nová Ermitáž, která byla otevřena v roce 1852, sestávala z 56 sálů.

Poslední částí je Divadlo Ermitáže, věnované Kateřině II. Veliké (1729-1796) jako soukromé divadlo, kde se odehrávala představení pro carskou rodinu. Stojí na místě původního Zimního paláce Petra I., postavil ho italský architekt Giacomo Quarenghi a přestavěl Carlo di Giovanni Rossi.

V roce 1922 byl Zimní palác přejmenován na Státní Ermitáž a dnešní sbírka čítá až tři miliony položek shromážděných za celé generace carů.

### **8.1.1 Expozice**

Kolekce ruského malířství 18. až 20. století, umístěná v Zimním paláci, obsahuje přibližně 3000 obrazů od předních ruských (Ivan Višňakov, Fjodor Rokotov, Dmitrij Levickij, Vladimir Borovikovskij) a zahraničních malířů, i méně známých umělců.

Karl Fridrich Knappe (1745-1808), malíř německého původu, se narodil v Petrohradu a studoval na Petrohradské akademii umění. Pracoval u císařského dvora a tvořil převážně akvarely, rytiny a žánrové kresby, které představují scény z každodenního života – Pohled na most přes řeku Fontanku<sup>75</sup>, Pohled na předměstí Petrohradu, Pohled na Senátní náměstí a Pohled na Petrohradskou městskou bránu, vše z roku 1799.

---

<sup>75</sup> Viz příloha č.9

Švédský malíř Benjamin Patersen (1750-1815) podstatnou část svého života strávil v Petrohradu. Věnoval se především portrétům a žánrové malbě, ale stal se známým díky svým olejomalbám, akvarelům a rytinám městské krajiny Petrohradu – Pohled na Aničkovův most v Petrohradu<sup>76</sup> (1798), Pohled na Senné náměstí v Petrohradu (1800), Pohled na Katedrálu svatého Mikuláše v Petrohradu (1800) a další. Caru Petrovi I. Ruskému (1796-1801) věnoval sérii 10 obrazů nábřeží Něvy. Na dílech Benjamina Patersena jsou zachyceny téměř všechny významné památky druhé poloviny 18. století.

Johann Georg Mayr (1760-1816) z německého Norimberku se do Petrohradu přestěhoval ve svých 18 letech a zůstal zde až do své smrti. V letech 1796-1803 namaloval řadu městských scénérií Petrohradu – Palácové nábřeží v Petrohradu<sup>77</sup>, Pohled na Petropavlovskou pevnost, Pohled na Admiralitu z Vasiljevského ostrova, Velké kamenné divadlo v Petrohradu, Výměna stráží na Palácovém náměstí a další.

Ruský malíř Vasilij Timotej Aleksejevič (1783-1838), který byl žákem a později i akademikem Petrohradské Akademie, maloval jak venkovské, tak městské krajiny. V Ermitáži jsou uloženy tyto jeho obrazy – Pohled na Katedrálu Panny Marie Kazaňské (1810), Pohled na ostrovy v Petrohradu<sup>78</sup> (1815), a Vnitřní pohled na Velký kostel Zimního paláce (1820).

V kolekci umění ruského malířství 18. – 20. století lze najít i obrazy neznámých autorů např. Pohled na město u zátoky z roku 1882, Pohled na Něvu a Petropavlovskou pevnost přes obloukovou klenbu Zimního kanálu z první poloviny 19. století.

Stálá expozice s názvem Ruská kultura první poloviny 18. století dokládá vývoj ruské kultury od časů Petra I. Velikého až po vládu Alžběty Petrovny (1741-1762). Tato sbírka přináší vhled do kultury za doby vlády Petra I. a pomáhá pochopit jeho osobnost. Sbírkou se skládá z náradí a nástrojů, které car používal ve své vlastní dílně. Dále zahrnuje dekorativní a užité umění, mezi něž patří dobový nábytek, interiérové dekorace, mozaiky, předměty ze skla a další.

Expozice Ruská kultura druhé poloviny 18. století je věnovaná obdivovatelce Petra I. Kateřině II. Veliké. Skládá se především z portrétů významných osobností namalovaných ruskými malíři jako jsou Vladimir Borovikovskij, Dmitrij Grigorjevič Levickij a Fjodor

---

<sup>76</sup> Viz příloha č.10

<sup>77</sup> Viz příloha č.11

<sup>78</sup> Viz příloha č.12

Rokotov a předmětů užitého umění, dobového oblečení, textilií, uměleckých děl z kovu, skla a porcelánu. Součástí je i studovna ruského cara Alexandra II. Nikolajeviče (1855-1881) s jeho pamětní deskou a mramorovou bystou.

Samotné části Ermitáže jsou vynikající ukázkou ruské kultury. Při vstupu do Zimního paláce se odkrývá velkolepé Jordánské schodiště, navržené italským architektem Bartolomeem Rastrellim. Schodiště vede do Velkého trůnního sálu, vedle kterého se nachází Pamětní síň Petra Velikého. Soukromé pokoje císařovny Marie Alexandrovny, manželky Alexandra II., nabízí pohled na život šlechty v Petrohradu ve druhé polovině 19. století. Expozice s ruskými interiérovými dekoracemi z 19. a počátku 20. století od doby vlády Alexandra I. Pavloviče (1801-1825) až po dobu vlády Mikuláše II. Alexandroviče čítá na 400 exponátů. Výstava odráží vývoj ruského umění, které bylo typické pro určité časové období od secese po empír a je i částečným odrazem života aristokracie, šlechty i střední třídy.

Speciálními expozicemi jsou Šatník Petra Velikého s kolekcí tkanin a kostýmu pro různé státní příležitosti, plesy, bitvy i řízení lodí a světská sbírka kostýmů obsahující oděvy, které patřily několika generacím carské rodiny a ruským šlechticům. Sbíрка umožňuje sledovat vývoj oděvů od poloviny 18. do počátku 20. století, kdy se móda inspirovala podle evropskými, především francouzskými vzory.

Sbíрку tvoří nejenom ruské umění, ale umění z celé Evropy – především britské, vlámské, holandské, francouzské, italské a španělské, jmenovitě pak obrazy od Rembrandta, Vincenta Van Gogha, Moneta, Picassa, Leonarda da Vinciho, Tiziana a dalších. Kromě obrazů se zde nachází spousta soch, například jediná socha Michelangela – Schoulený chlapec. Zajímavé jsou také sbírky ze Starověkého Egypta, objevené z větší části ruskými archeology, mezi nimiž je i mumie z 10. století př.n.l. a sbírka kultury a umění Orientu a Středního Východu, nebo numismatická série s více než 90 000 mincemi a medailemi.<sup>79</sup>

---

<sup>79</sup> *Gosudarstvennyj Ermitaž* [online]. Gosudastvennyj Ermitaž: ©1998-2018 [cit. 19.4.2018] Dostupné z: <http://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/>



## 8.2 Jezdecká socha Petra I.

Památník Petra I. Velikého je známý právě jako Měděný jezdec (Медный всадник)<sup>80</sup> díky stejnojmenné Puškinově poemě. Jezdecká socha Petra I. umístěná na nábřeží Něvy se stala symbolem Petrohradu i celého carského Ruska.

Socha byla zhotovena na objednávku Kateřiny II. Veliké (1729-1796), manželky Petra III. Ruského (1728-1762), který byl vnukem Petra I. Její ambice byly také absolutistické a sama se snažila zakladatele Petrohradu napodobovat. Tento památník je tak jejich společnou památkou, což ještě dokládá nápis v ruštině z jedné strany «ПЕТРУ первому ЕКАТЕРИНА вторая лѣта 1782» a v latině z druhé strany «PETRO primo CATHARINA secunda MDCCLXXXII.»<sup>81</sup>

Zhotovením, které trvalo celých 16 let, byl pověřen francouzský sochař Étienne-Maurice Falconet. Hlavu sochy vytvořila Falconetova asistentka Marie-Anna Collot, nejmladší ženská členka Akademie umění. Podstavec pod sochou Měděného jezdce tvoří kvádr z červené žuly, dvanáct metrů vysoký, s obvodem okolo třiceti metrů a vahou 1 600 tun. Jeho přeprava trvala 18 měsíců z místa na severním pobřeží Finského zálivu vzdáleného od Petrohradu 13 000 kilometrů.<sup>82</sup>

Veliký monolit známý jako Hromová skála (Гром-камень) představuje útes, ze kterého Petr I. vládne Petrohradu a celému Rusku. Had, kterého kůň stojící na zadních nohách drtí svými kopyty, je považován za symbol reforem Petra I. a porážky jeho nepřátel v bojích.

Měděný jezdec se stal dominantou náměstí Děkabristů (Площадь Декабристов) neboli náměstí Senátu (Сенатская площадь), kde v Senátu<sup>83</sup> (Сенат) sídlil za Petra I. první ruský legislativní orgán založený v roce 1711. Památník byl odhalen 7. srpna 1782.<sup>84</sup>

---

<sup>80</sup> Viz příloha, fotografie č. 5

<sup>81</sup> Howard 2008: 82

<sup>82</sup> Figes 2004: 34

<sup>83</sup> Viz příloha, fotografie č. 6

<sup>84</sup> Howard 2008: 83

## 9 Závěr

Cílem bakalářské práce bylo seznámit čtenáře s obrazem Petrohradu v literárních a uměleckých dílech. Práce se zaměřuje především na 18. a 19. století. Právě v této době vznikala díla, která jsou dodnes považována za klasická díla ruské literatury a umění.

První kapitola je věnována zakladateli Petrohradu Petru I. Velikému, jehož život a pohled na svět ovlivnily stavbu Petrohradu nejvíce. Ve druhé kapitole jsou představeny dvě Puškinovy básně, Měděný jezdec a Poltava. Poltava dokládá historická fakta o výhře v boji se Švédy, díky které mohla výstavba Petrohradu začít. Měděný jezdec je pověstí o tom, jak si Petr I. vybral právě ústí řeky Něvy pro založení města, a vyobrazuje ho jako mocného vládce. Poté následuje kapitola o samotné výstavbě Petrohradu a vzniku nejvýznamnějších budov a paláců, s uvedením jmen architektů, kteří se na stavbě podíleli.

Část práce, věnována obrazu Petrohradu v literatuře, je rozdělena na díla zobrazující život šlechty, a na díla zobrazující život prostých lidí. Každou tuto část otevírají významná literární díla a ukázky z nich. V případě života šlechty jsou to opět A. S. Puškin a jeho veršovaný román Evžen Oněgin a také L. N. Tolstoj se svými dvěma nejznámějšími romány Vojna a Mír a Anna Karenina. Život prostých lidí popisují Petrohradské povídky od N. V. Gogola a dva romány F. M. Dostojevského – Zločin a trest a Chudí lidé. V předposlední kapitole práce seznamuje čtenáře s básničkou A. Achmatovovou, která je považována za ženský protějšek Puškina a do prostředí Petrohradu zasadila nespočet svých básní.

Poslední kapitola bakalářské práce uvádí základní informace o vývoji petrohradského umění a představuje několik vybraných ruských umělců (A. F. Zubov, S. F. Ščedrin, K. I. Kollman, V. S. Sadovnikov), pro něž se stal Petrohrad inspirací. Jedna z podkapitol se věnuje Ermitáži a jejím expozicím. Kolekce ruského umění 18. až 20. století sestává především z děl zahraničních, ale i ruských umělců tvořících v Petrohradu (K. F. Knappe, B. Patersen, J. G. Mayr, V. T. Aleksejevič). Současně je rozebírána historie všech částí Ermitáže, doba i okolnosti jejich vzniku. Práci uzavírá podkapitola o Měděném jezdcí, tentokrát ale ne v souvislosti s Puškinovou poemou, nýbrž v souvislosti s jezdeckou sochou Petra I. Velikého, která je znakem veliké moci cara a symbolem celého Petrohradu.

## Seznam použité literatury a zdrojů

ALLENOV, Michail Michajlovič, EVANGULOVA, Olga Sergejevna, LIFŠIC, Lev Jakovlevič. *Russkoje iskusstvo X-načala XX veka*. Moskva: Iskusstvo, 1989. ISBN 5-210-00015-X.

BENDL, Václav Čeněk. *Alexandra Puškina Básně rozpravné*. Písek: Tisk a sklad Václava Vetterla, 1859.

DOSTOJEVSKIJ, Fjodor Michajlovič. *Bednyje ljudi*. Moskva: Chudožestvenaja literatura, 1966.

DOSTOJEVSKIJ, Fjodor Michajlovič. *Prestuplenije i nakazanije*. Moskva: Chudožestvenaja literatura, 1969.

FIGES, Orlando. *Natašin tanec: kulturní dějiny Ruska*. Praha: Beta-Dobrovský, 2004. ISBN 80-7306-162-7.

FREGOLENT, Alessandra. *Ermitáž Sankt Peterburk*. Praha: Knižní klub, 2005. ISBN 80-242-1320-6.

GOGOL, Nikolaj Vasiljevič. *Revizor*. Moskva: Detskaja literatura, 1971.

GUSEV, Vladimir, PETROVA, Jevgenija. *Russkij muzej*. Moskva: Slovo, 2011. ISBN 978-5-387-00264-9.

HOWARD, Jeremy. *Petrohrad*. Brno: Computer Press, 2008. ISBN 978-80-251-2106-1.

MASSIE, Robert Kinloch. *Petr Veliký: Život a svět*. Praha: Beta, 2006. ISBN 80-7306-269-0.

MASTERS, Tom. *Petrohrad*. Praha: Svojtka & Co, 2006. ISBN 80-7352-396-5.

PAROLEK, Radegast; HONZÍK, Jiří. *Ruská klasická literatura (1789-1917)*. Praha: Svoboda, 1977.

PILJAVSKIJ, Vladimir Ivanovič. *Architektura Leningrada*. Moskva: Gosudarstvennoje izdatelstvo literatury po strojitelstvu i architekture, 1953.

POSPELOV, Gennadij Nikolajevič, ŠABLIOVSKIJ Pavel Vladimirovič, ZERČANINOV Aleksandr Aleksandrovič. *Dějiny ruské literatury*. Praha: Svoboda, 1947.

PRINCEVA, Galina Ivanovna. *Russkaja akvarel v sobranii Gosudarstvennogo Ermitaža Leningrad*. Moskva: Izobrazitelnoe iskusstvo, 1988.

PUŠKIN, Aleksandr Sergejevič. *Jevgenij Oněgin, Poltava, Mednij vsadnik*. Praha: Svoboda, 1946.

PUŠKIN, Aleksandr Sergejevič. *Měděný jezdec a jiné básně*. Praha: Československý spisovatel, 1976.

PUŠKIN, Aleksandr Sergejevič. *Evžen Oněgin*. Praha: Dobrovský, 2016. ISBN 978-80-7390-286-5.

SOLOVJEV, Sergej Michaljovič. *Istorija Rossiji ot drevnějšich vremen – 14*. Moskva: 1871.

ŠVANKMAJER, Milan. *Dějiny Ruska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-613-2.

TOLSTOJ, Lev Nikolajevič. *Vojna i mir I*. Moskva: Objedinenie gosudarstvennych izdatelstv Ogiz, 1941.

TOLSTOJ, Lev Nikolajevič. *Anna Karenina*. Leningrad: Chudožestvennaja literatura, 1979.

### **Internetové zdroje**

ACHMATOVA, Anna. *Letnij sad*. In: Russkaja poezija 1960-ch godov. [online] [cit. 1.4.2018] Dostupné z: [http://www.ruthenia.ru/60s/ahmatova/letnij\\_sad.htm](http://www.ruthenia.ru/60s/ahmatova/letnij_sad.htm)

*Enciklopedija Sankt-Peterburga* [online]. Fond imeni D. S. Lichačeva © 2005 [cit. 21.4.2018] Dostupné z: <http://www.encspb.ru/object/2803947133?lc=ru>

ANTONOV, Viktor Vasiljevič. *Sankt-Peterburg v izobrazitelnom iskusstve*. In: Enciklopedija Sankt-Peterburga [online]. [cit. 19.4.2018] Dostupné z: <http://www.encspb.ru/object/2804030792?lc=ru>

*Gosudarstvennyj Ermitaž* [online]. Gosudastvennyj Ermitaž: ©1998-2018 [cit. 19.4.2018] Dostupné z: <http://www.hermitagemuseum.org/wps/portal/hermitage/>

KOŠEL, Pjotr. Kak načinalsja Sankt-Petersburg. *Moskovskij žurnal*. Istorija gosudarstva rossijskogo [online]. 2003, č. 3 [cit. 10.3.2018] Dostupné z: <http://mosjour.ru/2017062373/>

## **Resumé**

Tato bakalářská práce se zabývá obrazem Petrohradu v ruské klasické literatuře, především v dílech A. S. Puškina, L. N. Tolstého, F. M. Dostojevského, N. V. Gogola, A. Achmatovové, a ve výtvarném umění (A. F. Zubov, V. S. Sadovnikov, B. Patersen a další). Úvodní část práce popisuje výstavbu hlavního města carského Ruska a osobnost jeho zakladatele Petra I. Velikého.

## **Резюме**

Темой настоящей бакалаврской работы является изображение Санкт-Петербурга в русской классической литературе, особенно в творчестве А. С. Пушкина, Л. Н. Толстого, Ф. М. Достоевского, Н. В. Гоголя, А. Ахматовой, и в изобразительном искусстве (А. Ф. Зубов, В. С. Садовников, В. Патерсен и др.). Первые главы бакалаврской работы описывают строительство Санкт-Петербурга и характеризуют личность Петра I Великого.

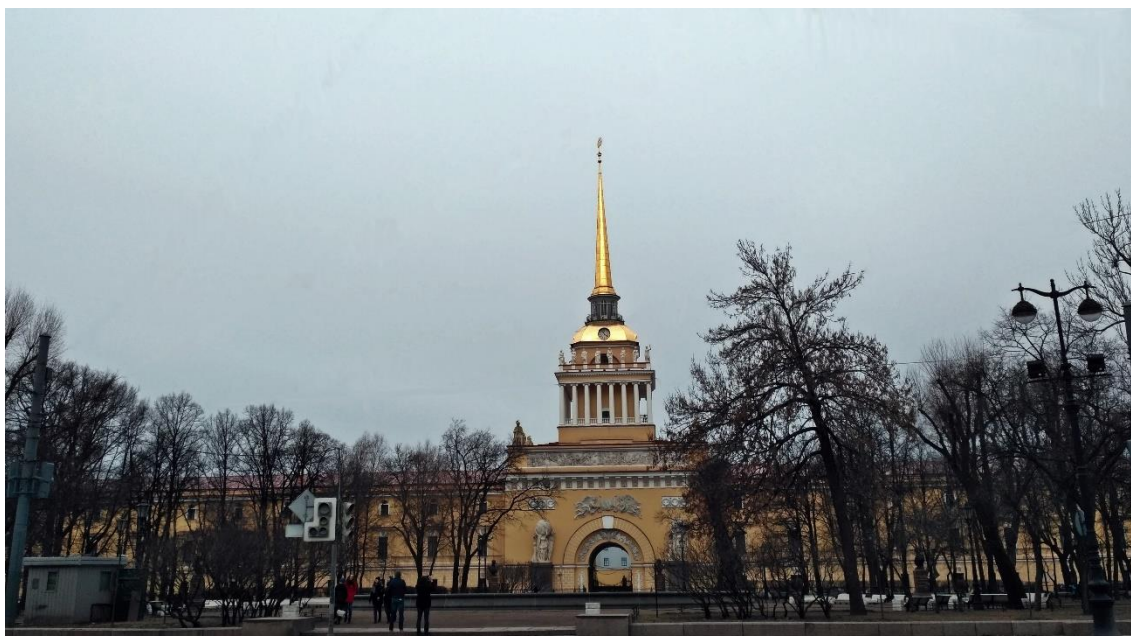
## Přílohy

Příloha č. 1 – Pohled na Petropavlovskou pevnost



Zdroj: Archiv autorky

Příloha č.2 – Admiralita



Zdroj: Archiv autorky



Příloha č. 3 – Ermitáž v noci (Zimní palác)



Zdroj: Archiv autorky

Příloha č. 4 – Ukázka interiéru v Zimním paláci



Zdroj: Archiv autorky

Příloha č. 5 – Měděný jezdec



Zdroj: Archiv autorky

Příloha č. 6 – Pohled na bývalý Senát (vlevo) a Něvu z Katedrály svatého Izáka



Zdroj: Archiv autorky



Příloha č. 7 – Pohled na Petrohrad



Zdroj: ZUBOV, Alexej Fjodorovič. *Pohled na Petrohrad*. [rytina] 1725.  
Dostupné z: <http://www.encspb.ru/object/2804029353?lc=ru>

Příloha č. 8 – Pohled od Petrovského ostrova v Petrohradu



Zdroj: ŠČEDRIN, Semjon Fjodorovič. *Pohled od Petrovského ostrova v Petrohradu*. 1816.

Dostupné z: <http://www.encspb.ru/object/2804030542?lc=ru>

Příloha č. 9 – Pohled na most přes řeku Fontanku (1799)



Zdroj: Karl Fridrich Knappe. *Pohled na most přes řeku Fontanku*. [olejomalba] 35,8x61,5cm. 1799. At: Ermitáž

Dostupné z: <http://e-expo.hermitage.ru/iss2/items?info=173114&sa-fund=44&sa-fundcoll=1415653101>



Příloha č. 10 – Pohled na Aničkovův most v Petrohradu (1798)



Zdroj: PATERSEN, Benjamin. *Pohled na Aničkovův most v Petrohradu*. [olejomalba]. 67,5x84,5cm. 1798. At: Ermitáž

Dostupné z: <http://e-expo.hermitage.ru/iss2/items?info=58617&sa-fund=44&sa-fundcoll=1415653101>

Příloha č. 11 – Pohled na Palácové nábřeží v Petrohradu



Zdroj: Johann Georg Mayr. *Pohled na Palácové nábřeží v Petrohradu*. [olejomalba]. 77x117cm. 1796. At: Ermitáž.

Dostupné z: <http://e-expo.hermitage.ru/iss2/items?info=329991&sa-fund=44&sa-fundcoll=1415653101>

Příloha č. 12 – Pohled na ostrovy Petrohradu



Zdroj: ALEKSEJEVIČ, Vasilij Timotej. *Pohled na ostrovy Petrohradu*. [olejomalba]. 83x114cm. (po roce 1815). At: Ermitáž.

Dostupné z: <http://e-expo.hermitage.ru/iss2/items?info=172924&sa-fund=44&sa-fundcoll=1415653101&sa-category=126128304>